

## **РЕЦЕНЗИЯ**

От

проф. д-р Мадлен Данова

за дисертационния труд на Спасимир Тренчев

на тема

**ЧОВЕКЪТ ЗАД АВАТАРА НА ЛИТЕРАТУРНИЯ КИБЕРГЕРОЙ В РОМАНИТЕ НА  
КОРИ ДОКТОРОУ „ДЕН ЗА ДЕН В МАГИЧЕСКОТО ЦАРСТВО“ И „НЕПОЗНАТО  
МЯСТО“ И В „НЕВРОМАНТИК“ НА УИЛЯМ ГИБСЪН**

за присъждането на образователната и научна степен „доктор“

в научна област „хуманитарни науки“,

направление 2.1 „Филология“ (американска литература),

Филологически факултет, Катедрата по германистика и романистика,

Югозападен университет „Неофит Рилски“

### **Данни за дисертанта**

Спасимир Тренчев е преподавател в Математическата гимназия в гр. Благоевград, като е завършил етнология и английска филология в Югозападния университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград.

### **Данни за докторантурата**

Спасимир Тренчев е зачислен като редовен докторант към катедра „Германистика и романистика“ на ЮЗУ с научен ръководител доц. д.ф.н. Гергана Апостолова, но за съжаление в представените документи няма достатъчно информация за докторантурата му – кога е зачислен, номер на заповедта, кога е отчислен с право на защита и т.н. Дисертационният му труд на тема „Човекът зад аватара на литературния кибергерой в романите на Кори Доктороу „Ден за ден в Магическото царство“ и „Непознато място“ и в „Невромантик“ на Уилям Гибсън“ е обсъден на заседание на катедра „Германистика и романистика“, Филологически факултет към ЮЗУ „Неофит

Рилски“ – Благоевград на 13 март 2018 г. (в Автореферата не е посочен номер на протокола от това заседание) и е насочен за защита пред научно жури.

Поради липса на достатъчно информация, не мога да потвърдя, че в процеса на обучението на докторанта и при разкриването на процедурата за защита на дисертацията няма нарушения на ЗРАС или на Правилника на ЮЗУ.

### **Данни за дисертацията и автореферата**

Дисертацията е написана на български език и се състои от 165 страници, като включва увод, три глави, заключение и библиография. Темата на дисертацията е фокусирана върху търсенето на човешката същност зад превъплъщенията на съвременния кибергерой в творчеството на двама канадски писатели на научна фантастика, Уилям Гибсън и Кори Доктороу, както подсказва и самото заглавие. Тук трябва да отбележа и първото си притеснение, свързано с факта, че докторантурата е обявена като докторантура по американска литература, а двамата писатели, които са във фокуса на изследването, са представители първо на канадската научна фантастика и след това на североамериканската. Работата не подсказва никаква връзка с полето на това, което наричаме американска литература и макар че съм привърженик на все по-често чуваните се критически гласове против ограничаването на литературата в полето на националната държава (виж. Dimock, Wai Chee. *Through Other Continents: American Literature Across Deep Time*. Princeton UP, 2006), остава фактът, че докторантът не поставя нито едно от разглежданите произведения в контекста на съвременната северноамериканска култура. Един от постмодерните философи, които биха могли да послужат за отправна точка към анализирането на проблема за героя в киберпъпка в контекста на американската постмодерна хипер-реалност, е Бодрияр и особено неговата книга „Америка“ (1986), но

единствената препратка към неговите идеи се появява в цитат от Хани на стр. 110, което, меко казано, е доста учудващо.

Още в Увода става ясно, че дисертантът се позовава преди всичко на вторични критически източници при опита си да очертае теоретичната рамка на дисертацията си. Задавайки целите на изследването си, на първо място той поставя задачата да се докаже, че „научната фантастика (НФ) е повече научна, отколкото измислица (игра на въображението) и в началото на ХХІ век преживява своя ренесанс под влияние на технологизма“ (стр.5), а на второ „да се изследва какво представляват човекът и човешкият образ, поставени зад аватара на кибернетическия организъм“ (стр. 5), на базата на теориите „на учени като Мичио Каку и Рей Кърцуайл, изследователи на постчовешкото бъдеще“ (стр.5). За съжаление нито идеите на единия, нито идеите на другия са представени в пълнота, да не говорим за критическото им осмисляне и прилагане към литературните текстове, обект на анализ. Името на Каку се появява отново чак на стр. 101 само с един цитат и още веднъж на стр. 136, а теорията на Кърцуайл за „6 епохи на развитие на човечеството от линейно към експоненциално“ е само бегло спомената чак на стр. 103. Без да коментирам дали тези са най-подходящите в случая теории, фактът, че само се споменават, без да се навлиза в дълбочина и да се предлага цялостна критическа визия за тяхната приложимост към конкретния литературен материал, говори за основна слабост на така предложения текст.

Първата глава на изследването е посветена на „Измерения на научнофантастичния жанр“, където проблемите на текста стават многобройни. При опита си да дефинира полето на научната фантастика, дисертантът, освен, че проявява много съществения недостатък, вече споменат по-горе, да препредава мнения и възгледи през чужд критически поглед, не успява да овладее терминологичния апарат на изследването си. При дефинирането на

фантастичното в литературата, вместо да тръгне от така добре разработения анализ на това поле, например от Цветан Тодоров и след това да изгради свой научно-понятиен апарат, който да му служи при анализа на литературните творби, той се опитва да спомене, но не и критически да преосмисли, всички наименования, под които то се появява в литературната критика, което се оказва пагубно за кохерентността и определянето на приносния характер на тази дисертация. За описание на фантастиката в работата са използвани около двадесет различни термина, без нито един от тях да бъде ясно позициониран спрямо целите и задачите на дисертацията. Донякъде е направен опит да се разграничи научната от приказната фантастика, но тъй като приказната фантастика е непрекъснато съотнасяна ту към легендарната, ту към героичната, ту към митологичната, да не говорим, че съвсем неразбираемо тя някак си се смесва и с литературната и класическата фантастика, отново понятийните граници се размиват и читателят е оставен сякаш в мъртвата хватка на подвижни пясъци, които заплашват да го погълнат. Още повече, че по никакъв начин дисертантът не прави опит да отграничи или дефинира като идентична приказната фантастика и жанра фентъзи, който е един от най-популярните жанрове в съвременната литература.

Проблемите стават още по-големи при сблъсък с термина научна фантастика, към която под една или друга форма се причисляват или се подреждат кибер фантастиката, киберпънка, ретро фантастиката, военната фантастика, градското фентъзи, техно фантастиката, постмодерната фантастика, философската фантастика, космическата фантастика, антиутопичната фантастика, фантастиката на ужасите, приключенската фантастика. Същото се наблюдава и при опита да се дефинират термините утопия и антиутопия, като въобще не е засегнат съвременният дебат за разликата между антиутопията и дистопията. Тук трябва да се отбележи, че именно дистопията се разглежда

като един от отличителните жанрове на постмодерното канадско писане в лицето на Маргарет Атууд, която изобщо не е и спомената в текста. Това огромно многообразие в терминологичното поле на фантастиката, класифицирано и критически осмислено, би превърнало дисертацията в приносна в развитието на теорията на жанровете, но за съжаление това не се случва.

Във втората глава, „Жанрови особености“ (на фона на предходните наблюдения, не е съвсем ясно за чии жанрови особености ще става дума!), този проблем се задълбочава, тъй като липсата на ясно очертан теоретичен модел не позволява на дисертанта да изгради и една логически подредена картина на жанровите особености на фантастиката, която да му помогне при анализа на избраните литературни произведения. Всъщност това, което се случва, е хаотично преразказване и търсене на определени жанрови характеристики в произведения и автори, които се простират от Платон, българските народни приказки, Томас Мор, „Робинзон Крузо“ и „Пътешествията на Гъливер“ през Мери Шели, Жул Верн, Луис Карол, Хъксли, Уелс, Оруел, Замятин, Толкин, Луис, Лем, Артър Кларк, Павел Вежинов до американските писатели-фантасти Азимов, Хърбърт, Брайън, Филип К. Дик, Вероника Рот и Марион Зимър Брайли (погрешно реферирана като мъж). Само от така изброения списък е видно, че на по-малко от седемдесет страници (обемът на първите две глави) е невъзможно да се обхване в пълнота и дълбочина литературна традиция, която е толкова богата и разнородна.

Проблемът, обаче, е много по-сериозен – тези въвеждащи глави, които всъщност се оказват половината от текста на дисертацията, не подготвят полето за изследване на избраните литературни текстове. Третата глава, „Киберпространственият свят на Уилям Гибсън и тихият бунт на Кори Доктороу“, макар че прави препратки към някои от вече споменатите

литератури текстове и критически идеи, по никакъв начин не създава впечатлението, че надгражда над така представената теоретична рамка и прегледа на литературата по тези въпроси. Макар че е направен опит да се построи логична схема на изложение в тази глава, анализът на произведенията на Гибсън и Доктороу за съжаление се плъзга по повърхността на поставените проблеми, боравейки с много цитати от самите текстове и много малко собствен критичен анализ. Най-разочароваща е липсата на обобщение на направените изводи и заключения както в края на всяка подглава, така и в края на отделните глави, които често завършват с цитат от критик или писател. Заключението представя отново предложените от автора тези за разликата между приказната и научната фантастика и за загубата на човешкото у съвременните кибер герои в обобщен вид, но не успява да убеди читателя в значимостта на това разграничаване между двата вида фантастика, тъй като в самия край на текста те отново са поставени под един знаменател: „Макар сюжетите им да представят една среда в обозримото бъдеще като някакъв прогрес, като антиутопии и като разкриване на божественото у човека, те нямат нищо общо с фантастичните, илюзорни светове, защото описаното в тях е много близко до реалността, в която всеки индивид живее тук и сега“ (стр. 152) и „В заключение може да се обобщи, че актуалността на приказната фантастика и завръщането на научната фантастика в края на XX и началото на XXI век е белег за достигане на интелектуална и духовна зрялост у човека въобще, защото той разбира и приема, че случващото се в приказките не е просто илюзия“ (стр. 153). Тези взаимно изключващи се съждения подкопават доверието на читателя към това, в което се опитва да го убеди текстът и независимо от някои сполучливо намерени паралели между героите на Гибсън и Доктороу и между литературните похвати, използвани от двамата автори, тезата за загубата на фантастичното във фантастиката остава под въпрос.

Авторефератът носи същите недостатъци, както и дисертацията, макар че е направен опит нещата да бъдат систематизирани и логически обобщени.

### **Научни приноси**

За съжаление никъде в Автореферата не са изброени научните приноси, които дисертантът вижда по отношение на своята работа. Това е задължителна част от Автореферата и липсата му поставя под съмнение наличието на приносни моменти в изследването. Ако се опитае да формулираме такива, може би единствено съпоставката между Гибсън и Доктороу може да се приеме за оригинална, тъй като поне на мен не са ми известни критически изследвания, в които творбите на двамата автори да са изследвани в съпоставка. Тезата на автора, че научната фантастика днес е много по-научна, отколкото фантастична, не е доказана убедително, още повече, че това може да се разглежда и като една от характерните черти на постмодерното писане за сливане на факт и фикция, за прекрачване на жанровите граници и смесване на характеристики и начини на писане. Опитът да се разгледа творчеството на Гибсън като част от постчовешкия съвременен свят също не е убедителен, тъй като героите, които той изгражда, са различни от хората-машини, които описват такива съвременни критици на постчовешкото като Дона Харауей в нейния „Манифест на киборга“ (1985). Тази теза е застъпена в редица критически изследвания на творчеството му, включително и в изследването на Уилям Хани, *Cyberculture, Cyborgs and Science Fiction: Consciousness and the Posthuman* (2006:93), което е основополагащо за настоящата дисертация. Това, което е очевидно от така предложения текст е, че темата е разработвана самостоятелно и изводите са оригинални, макар и трудно защитими.

### **Публикации и участия в научни форуми**

Представени са пет научни публикации като част от разработваната от дисертанта тематика, две от които са все още под печат, като и петте са по темата, която е в основата на предложения дисертационен труд. Няма представени допълнителни публикации извън темата на дисертацията. Спасимир Тренчев е участвала в шест научни конференции в България.

### **Заклучение**

На базата на всички гореизложени заключения и изводи, изразявам съмнение в готовността на дисертанта да защити така предложените свои оригинални научни тези и преди да препоръчам да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ в направление 2.1. Филология (американска литература) на Спасимир Тренчев, редовен докторант към Филологическия факултет, катедра „Германистика и романистика“, ЮЗУ „Неофит Рилски“, гр. Благоевград, бих искала да чуя една много по-убедителна защита на изложените в дисертацията тези и отговор на направените критики.

15.06.2018 г.

проф. д-р Мадлен Данова